

1924'ten 2024'e Kadar Türkiye'de Uygulamada Olan Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment of the Historical Development of Life Sciences Curriculums in Türkiye Practice from 1924 to 2024

Abdullah KALKAN^{1*},

¹Tokat TOBB Ortaokulu, Türkiye

e-mail: abduallahkalkan74@gmail.com, ORCID ID :0000-0003-4967-2839

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 24.07.2025

Kabul Tarihi: 21.10.2025

Yıl: 2025 | Cilt: 45 | Sayı: 3 | Sayfa: 765-784

*Sorumlu Yazar: Dr. Abdullah KALKAN

Alıntılama: Kalkan, A. (2025). 1924'ten 2024'e Kadar Olan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(3), 765-784.

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, 1924-2024 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış hayat bilgisi öğretim programları ile kamuya açık resmî belgeler ve akademik yayınlardan, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Araştırma sürecinde herhangi bir deneysel uygulamaya, katılımcıya ya da kişisel veri içeren içeriğe yer verilmediğinden etik kurul izni gerektirmemektedir. Verilerin toplanması ve analizinde eser sahiplerinin fikrî haklarına özen gösterilmiş; ilgili kaynaklara akademik kurallara uygun olarak atıf yapılmıştır.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı: Yapay zekâ destekli araçlar, bu makalede yalnızca bazı ifadeleri iyileştirmek amacıyla sınırlı olarak kullanılmıştır.

GEFAD

Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi
Journal of Gazi Faculty of Education
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad>

1924'ten 2024'e Kadar Türkiye'de Uygulamada Olan Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme

ÖZ

Araştırmanın amacı, 1924'ten 2024'e kadar Türkiye'de uygulanmış olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nı tarihsel bir perspektiften karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri birincil kaynak olarak 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programları'ndan elde edilmiştir. Araştırma verileri betimsel ve içerik analiz yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre bu öğretim programlarının tamamı ilerlemecilik eğitim felsefesini, davranışçı ve yapılandırmacı eğitim anlayışını benimsemiştir. "Vatan ve millet sevgisi" ile "yakın çevreyi tanıma" temalarının 1936, 1948, 1968, 1998, 2018 ve 2024 öğretim programlarında birebir yer aldığı; "sağlıklı yaşam" ifadesinin ise 1924, 1926, 1968, 1998, 2018 ve 2024 programlarında vurgulanmaktadır. "Okulumuz/mektebimiz/dershanemiz" tüm programlarda yer alırken "evimiz ve ailemiz" 1924 programı hariç tüm programlarda yer almaktadır. "Aktif öğrenme ve yaparak yaşayarak öğrenme" 1924'ten 2024'e kadar uygulamaya konulan hayat bilgisi öğretim programlarının tamamında, "deney ve işbirlikli öğrenme" 1926, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 programlarında birebir aynı adla yer almaktadır. Diğer taraftan hayat bilgisi öğretim programlarının tamamında çoklu değerlendirmeye yer verilmiştir. Programlarda yer alan kök değerlerden; "sevgi" 1926 programı hariç tüm hayat bilgisi öğretim programlarında; "vatanseverlik" 1924, 1936, 1968, 2009, 1998, 2018, 2024 programlarında; "saygı" 1924, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; "yardımseverlik" değerine ise 1924, 1926, 1948, 2009, 2018, 2024 programlarında birebir yer almaktadır. Hayat bilgisi öğretim programlarında yer alan değerler ve kök değerlerin, diğer öğretim programlarına kıyasla 2009, 2018 ve 2024 programlarında büyük ölçüde benzer biçimde yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hayat bilgisi programı, Tarihsel gelişim, Felsefi yaklaşım, Kök değerler

ABSTRACT

This research aims to comparatively examine the Life Sciences Curricula implemented in Türkiye from 1924 to 2024 from a historical perspective. Document analysis, a qualitative research method, was employed in this study. The research data were obtained from the 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, and 2024 Life Studies Curricula as primary sources. The research data were analyzed using descriptive and content analysis approaches. According to the research findings, all of these curricula have adopted the philosophy of progressivism, behaviorism, and constructivism in education. The themes of "love of country and nation" and "knowing one's immediate environment" are directly present in the 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, and 2024 curricula; the phrase "healthy life" is emphasized in the 1924, 1926, 1968, 1998, 2018, and 2024 curricula. While "our school/school/private teaching institution" is included in all curricula, "our home and family" is included in all curricula except the 1924 curricula. "Active learning and learning by doing" is included in all life studies curricula implemented from 1924 to 2024, "experiment and cooperative learning" is included with the same name in the 1926, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 and 2024 curricula. On the other hand, multiple assessment is included in all life studies curricula. Of the root values in the programs; "love" is in all life studies curricula except for the 1926 program; "patriotism" is in the 1924, 1936, 1968, 2009, 1998, 2018, 2024 curricula; "respect" is in the 1924, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 curricula; The value of "helpfulness" is included in the 1924, 1926, 1948, 2009, 2018, and 2024 curricula. The values and root values included in the life sciences curriculum are largely similar in the 2009, 2018, and 2024 curricula compared to other curricula.

Keywords: Life sciences program, Historical development, Philosophical approach, Core values

GİRİŞ

Toplu öğretim (temerküz) anlayışı, eğitimde önemli bir yere sahiptir. Bu öğretim anlayışı, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Kur'an-ı Kerim etrafında şekillenen öğretim uygulamalarında kendini göstermektedir. (Yılmaz, 2009). Bununla birlikte Osmanlı'daki ilk detaylı öğretim programı, 1891 yılında Batılı tarzda eğitim vermek amacıyla açılan Mekteb-i İptidaiye'ye ait programlardır (Birinci, 2025; Gözütok, 2003; MEB, 2017). “Mekteb-i İptidaiye’de” dersler birinci devre için hayat bilgisi etrafında toplanmakta ve bu programda birinci kademedede eşya dersleri, ikinci kademedede ise ziraat dersleri mevcuttur (Baltacıoğlu, 1938). Adı toplu öğretim olmasa da toplu öğretimle bir yönüyle benzerlik gösteren “temerküz” fikri çok daha eskiye dayanmaktadır. Ancak ilk defa “Hayat Bilgisi” dersine 1926 programında yer verilmeye başlanmıştır (Fuat, 1935). Çünkü, 1920’li yıllardaki psikoloji alanında yapılan çalışmalar toplu öğretim anlayışının çocuk psikolojisine daha uygun bir öğretim olduğunu ortaya koymaktadır (Cicioğlu, 1985). Çocuğun gelişimini tamamlamasına yardımcı olacak eğitim, toplu öğretim sisteminin özünü oluşturan hayat bilgisi dersi ile olabilmektedir (Akyüz, 2019). Hayat bilgisi dersi çocuğa istenilen bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazandırması ve onun gelişimine uygunluğu bakımından özel bir öneme sahiptir (MEB, 1968). Aynı zamanda bu ders bireyin içinde bulunduğu toplumu ve kültürel çevresini tanımasını, çevreye uyumda iyi alışkanlıklar kazanmasını ve gerekli beceriler öğrenmesini amaçlamaktadır (Aykaç, 2011). Bu yüzden Cumhuriyet’ten günümüze bütün programlarda hemen hemen bu ders yerini almıştır.

Hayat bilgisi dersi 1924 İlk Mektepler Müfredatında, yeni kurulan Cumhuriyet yönetim anlayışının topluma tanıtılması ve benimsetilmesi amacını taşımaktadır (Bayrak, 2024). Bu programda toplu öğretim veya hayat bilgisi dersi adıyla bir derse yer verilmemiştir (TC. Maarif Vekaleti, 1924). Ancak, bu programda yer alan ders tabiat bilgisi, coğrafya, tarih ve yurt bilgisi gibi derslerin hayat bilgisi dersinin temelini oluşturmaktadır (Alaca & Yıldırım, 2022). Bu derslerin yar aldığı 1924 Programının birinci, ikinci ve üçüncü sınıf dersi olan “musahabat-ı ahlakiyye” (amacı Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak sahip olduğu hak ve vazifeleri tanımak, milli ve insani vazifelerini takdir edecek bir duruma getirmek) ve “malumat-ı vataniyye” dersi (ahlaki esaslar, insaniyete şeref veren büyük insanların yaşantıları), “tabiat tetkiki ve ziraat, hıfz-ı sıhha” dersi ve birinci ve ikinci sınıf için haftada üç, üçüncü sınıfta iki ders olarak okutulan “tabiat tetkiki ve ziraat, hıfz-ı sıhha” dersi (mevsimin çiçekleri, ağaçlar, sebzeler, hububat, ehli ve gayri ehli hayvanlar, gıdalar, elbise ve meskenlerimiz hakkında tetkikler, tabii hadiseler hakkında tetkikler) dersleri hayat bilgisi dersinin işlevini gören derslerdir (TC Maarif Vekaleti, 1924). Dolayısıyla 1924 programında “hayat bilgisi dersi” adı altında bir ders bulunmamaktadır. Ancak daha sonra diğer ülkelerin ilk mektepler programının incelenmesi sonucunda 1924 Müfredatı’nın yenilenmesi gerektiği görüşü öne çıkmıştır (Bayrak, 2024; Fuat, 1935). Bu bağlamda, temerküz ve mihverlik işlevini yerine getirebilmesi için 1926 yılı eğitim programına ‘hayat bilgisi’ dersi eklenmiştir (Fuat, 1935). Mihver (eksen) ders olarak kabul edilen “hayat bilgisi dersi” ilk mektebin ilk üç senesinde okutulan bütün tedrisatın esas mihverini teşkil etmekle (MEB, 1927) beraber bu programda ilkokulun ilk üç sınıfında, toplu tedrise yakın bir temerküz şekli kabul edilmiştir (Fuat, 1935). Bu programda tabiat, ziraat, sağlık, coğrafya, tarih, söyleşiler, ahlak dersi ve vatandaşlık bilgileri dersleri hayat bilgisi dersi adı altında birleştirilmiştir (MEB, 1927). Diğer taraftan 1924 programında temel değerlere doğrudan yer verilmemekle birlikte zamanın Eğitim Bakanı Vasıf Bey’in 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde eğitimin temel amaçlarından bahsederken; çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için “fedakâr” olmak ülküsünü taşımaları, okulların, “tasarruf”, “yardımlaşma” ve iktisat fikirleri vermesi, okulların fikir ve vicdan hürriyeti ve bilinçli bir “sorumluluk” telkin etmesi (Akyüz, 2019) şeklindeki ifadesi aslında 1924 programının dolaylı olarak bu değerlere yer verdiğini göstermektedir. 1924 programından sonra 1926-1927 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan 1926 İlk Mektepler Programı ise köy ve şehirdeki mekteplere göre ayrı ayrı dizayn edilmiştir.

Köy mektepleri programı 1930 yılında köy çocuklarını köyün şartlarına ve ihtiyaçlarına göre yetiştirmek amacıyla uygulamaya konulmuştur. Bu program şehir okulları programı esasları temel alınarak hazırlanmıştır (Bayrak, 2024; Gözütok, 2003). Köy mekteplerinin müfredat programında hayat bilgisi dersi, tüm öğretimin temel eksenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu ders matematik, geometri ile el işi-resim dersleriyle ilişkilendirilerek bütüncül bir yaklaşımla sunulmaktadır (Vurgun & Akaydın, 2025). Bu ders, şehir okullarında 1, 2. ve 3. sınıflarda haftada 4’er saat olarak uygulanırken, köy okullarında 1. ve 2. sınıflarda haftada 4 saat; 3. sınıfta ise 3 saat olarak verilmiş ve ikinci ile üçüncü sınıflarda ortak işlenmesi esas alınmıştır (MEB, 1927). İlkokulun ilk üç kademesinde bütün dersler hayat bilgisi konuları etrafında verilmesi ve toplu öğretim “proje yöntemi” gibi belli bir amaca yönelik birtakım etkinlikler olarak uygulanması 1926 programında olduğu gibi benzer şekilde 1936 programında da devam

etmiştir (Binbaşioğlu, 2005). Diğer taraftan MEB beş sınıflı köy okullarının ihtiyaçlarına göre bir program hazırlamak ve 1936 programının eksikliklerini gidermek için 1945'te yeni bir program çalışması başlatmış (Gözütok, 2003) ve ardından 1948 programı uygulamaya konulmuştur. Bu program, 1926 ve 1936 programlarının bir devamı niteliğinde olup, önceki programların güçlendirilmiş bir versiyonudur (Bayrak, 2024). 1948 İlkokul Programı ile iki ayrı program (köy ve şehir ilkokul programı) uygulamasına son verilmiştir. Böylece hayat bilgisi müfredatı da hem köy hem de şehir okullarına hitap edecek şekilde 1948 programıyla düzenlenmiştir. 1948 programında 1926 ve 1936 programında olduğu gibi dersin konularına, amaçlarına, ünitelerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir (MEB, 1927; MEB, 1936; MEB, 1948). Bununla birlikte 1926, 1936 ve 1948 programlarında amaçlar, çocuğun çevresi ve ulusal değerler dikkate alınarak belirlenmiş ancak davranışa dönük olarak ifade edilmezken 1968 ve sonraki programlarda amaçlar öğrenci davranışına dönük olarak ifade edilmiştir (Atik & Aykaç, 2019). 1948 programından sonra 1962 yılında taslak bir program geliştirilmiş ve pilot uygulamalar neticesinde yeni bir program olan 1968 programı uygulamaya konulmuştur.

1968 İlkokul Programı 1961 Anayasası sonrası eğitimdeki yenilikçi yaklaşımları yansıtan ve temel eğitimde köklü değişiklikler öneren bir programdır (Bayrak, 2024). Bu programda "hayat bilgisi dersinin" mihver ders olma özelliği nedeniyle diğer derslerin merkezinde yer alan ve birinci devre öğretiminin temel yapısını oluşturan bir ders (MEB, 1968) olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu program 1998 yılına kadar zamanla küçük değişikliklere uğramış olmasına rağmen 30 yıl boyunca yürürlükte kalan en uzun program özelliğini taşıdığı söylenebilir. 1998 programı 1968 programında olduğu gibi üniteler, hedefler ve davranışlar temelinde hazırlanmış olan bu uygulama 1998 Hayat Bilgisi Programında da devam etmiştir. Ancak 1998 programı öğretmene daha fazla esneklik tanımış ve sınıf düzeyine özgü hedeflere yer vermiştir (MEB, 1998). Diğer taraftan 2005 yılında uygulamaya konulan programda ise hedef-davranış temelli program anlayışından öğrenci merkezli, kazanım odaklı ve yapılandırmacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Diğer bir ifadeyle bu programda hedef ve davranışlar "kazanım" terimiyle tanımlanmıştır (Talis ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2005). Ancak bu program 22.04.2009 tarihinde Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bununla birlikte 2005 programı yeniden düzenlenerek 2009 programı uygulamaya konulmuştur (Uçar, 2020). 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın diğer programlara göre en önemli özelliği ise üniteler yerine temalara yer verilmesi, aynı zamanda etkinlik ve kazanım odaklı olmasıdır (MEB, 2009). Ancak bu program da kısa bir süre sonra yürürlükten kaldırılarak 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programı uygulamaya konulmuştur.

2018 programının önceki programlardan en önemli farkı temel yaşam becerileri kazandırmayı amaçlayan ünite ve kazanım odaklı olmasıdır. Bu programın temel hedefi, kendini tanıyan, temel yaşam becerilerine sahip, sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürebilen, toplumsal değerleri benimseyen, doğa ve çevre bilinci gelişmiş, araştırma ve üretme konusunda istekli, aynı zamanda vatanperver bireyler yetiştirmektir (MEB, 2018). Ancak bu programın da uygulamaya konulma süresi kısa olmuş ve 2024 tarihli "Erdem-Değer-Eylem" temelli yeni bir program uygulamaya konulmuştur. 2024 Öğretim Programı "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda yeniden oluşturulan hayat bilgisi dersi öğretim programı ile ilkokul çağındaki çocukların olgu, olay ve bilgileri bir bütün hâlinde algılayabilmesi için hayat bilgisi dersi, disiplinler arası bir yaklaşım ile oluşturulmuştur" (MEB, 2024). Bu programın diğer programlardan en önemli farkı ise yeni bir anlayış ile "Erdem-Değer-Eylem Modeli" ile geliştirilmiş olmasıdır. Bu model ile birlikte, değerler eğitimine "Çatı Değer" yaklaşımı benimsenmiştir (Güneş & Yıldırım, 2024; MEB, 2024).

Hayat bilgisi dersi 1924'ten 2024'e kadar olan öğretim programlarında da aynı adla yer almaktadır (MEB, 2009). Bu programların temel aldığı eğitim felsefeleri hayat bilgisi öğretim programlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ulubey & Aykaç, 2017). Bu eğitim felsefelerinin başında daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık gelmektedir. Daimiciler gerçeğin sonsuz, ebedi ve değişmez olduğuna inanırlar (Oliva & Gordon, 2018). Bu görüşe göre eğitim sağlam ve doğru karakterli insanlar yetiştirmeli ve insan zihninin gelişmesine önem verilmelidir (Demirel, 2012; Oliva & Gordon, 2018). Bu akımına göre eğitimin amacı, öğrencinin karakter gelişimini sağlamak ve toplumsal kültürün en önemli unsurlarını koruyarak öğrenciye aktarmaktır (Cevizci, 2011; Oliva & Gordon, 2018). İlerlemecilik eğitim felsefesi anlayışına göre, eğitim aktif ve öğrencinin ilgilerine göre olmalıdır. Öğrenenlerin ilgileri, istekleri, ihtiyaçları, okul programının doğasına, ders programının içeriğine ve sınıfın idaresine yön verir (Schiro, 2020). Yeniden kurmacılık eğitim felsefesine göre ise toplum yeniden düzenlenmeli ve toplumda gerçek bir demokrasi anlayışı yerleştirilmelidir. Bu felsefi akımda öğretmen, değişim ve reformun temsilcisi, araştırma projelerinin yöneticisi ve öğrenciye ise problemleri fark

ettirendir (Demirel, 2012). Bu kapsamda 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan hayat bilgisi öğretim programlarının temel aldığı eğitim felsefesi ve yaklaşımlarının doğrudan veya dolaylı olarak açıkça ifade edildiği programlar 2005 ve sonrası programlar olduğu söylenebilir. Hayat bilgisi dersinin Cumhuriyet'ten itibaren önemini hiç kaybetmeden koruması, bu dersin tarihsel gelişimini araştırmaya değer kılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, hayat bilgisi öğretim programının gelişimi ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar hâlihazırda yürürlükte olan hayat bilgisi öğretim programının değerlendirilmesi veya tarihi süreçte hayat bilgisi öğretim programlarının ilgili boyutlarının karşılaştırılmasından oluşmaktadır. Bu çalışmaların bazıları şunlardır:

Şahin'in (2009) "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye'de Hayat Bilgisi Dersi Programının Gelişimi" adlı çalışması; Beyaztaş vd. (2013) "Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi" adlı çalışması; Avcı ve Kayabaşı'nın (2018) "Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Amaçlarındaki Değerlerin İçerik Analizi (1936-2018)" adlı çalışması; Aktay ve Çetin'in (2019) "2015, 2017 ve 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları" adlı çalışması; Güneş ve Yıldırım'ın (2024) "2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları'nın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı çalışması bunlardan bazılarıdır. Bu araştırmalar genellikle program karşılaştırmalarına odaklanmaktadır (Vurgun & Akaydın, 2025). Ancak alan yazınında programların temel aldığı eğitim felsefeleri; programın temel öğeleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile programlarda yer alan kök değerler arasındaki benzerlik ve farklılıklara yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan araştırma diğerlerinden farklı ve özgün bir çalışma olduğundan alan yazınına katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

1924'ten 2024'e kadar Türkiye'de uygulanmış olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nı tarihsel bir perspektiften karşılaştırmalı olarak incelemektir. Aynı zamanda bu programların dayandığı felsefi yaklaşımlar ile programın boyutları ve kök değerler bakımından benzerlik ve farklılıklarını belirlemektir. Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranmıştır.

1. 1924'ten 2024'e kadar uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın temel aldığı eğitim felsefeleri nelerdir?
2. 1924'ten 2024'e kadar uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın amaç, içerik, eğitim durumları, sınama durumları bakımından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
3. 1924'ten 2024'e kadar uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'ndaki değerler ve kök değerler arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, hayat bilgisi öğretim programının tarihsel gelişimini incelemektir. Araştırma bu yönüyle tarihsel bir araştırmadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, algı ve olayların doğal ortamda bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya çıkarılmasını amaçlayan doküman incelemesi, görüşme ve gözlem vb. gibi veri toplama tekniklerine dayalı bir yaklaşımdır (Lim, 2025; Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2011; Yıldırım & Şimşek, 2018). Doküman incelemesi araştırılacak konu ile ilgili olgu ve olaylara ilişkin dokümanlara erişme, birincil kaynak olarak dokümanı anlama, irdeleme ve analiz etme çalışmasıdır (Özkan, 2019; Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmada, 1924-2024 yılları arasında uygulanan hayat bilgisi öğretim programlarının dayandığı eğitim felsefeleri, program öğeleri açısından benzerlikler ve farklılıklar ile programlardaki temel değerlerin tarihsel evrimi dikey yaklaşımla incelenmiştir. Dikey yaklaşım, bir sistemin tarihsel gelişimini incelemeye odaklanır ve bu sayede kişi, geleceğe ilişkin bazı tahminlerde bulunabilir (Aşçı & Kısakürek, 2021).

Verilerin Toplaması

Bu araştırmanın veri toplama araçlarını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programları ile programlarla doğrudan ilişkili basılı

veya dijital kaynaklar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 1924, 1926, 1936, 1948, 1968 programları Milli Eğitim Bakanlığından temin edilmiştir. 1998, 2009, 2018 ve 2024 öğretim programlarına ilişkin bilgilere, Milli Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü arşiv kayıtları, Tebliğler Dergisi ve ilgili Resmî Gazetelerden ulaşılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili kaynakların incelenmesinde Scholar Google, ULAKBİM, DergiPark gibi dijital platformlardan faydalanılmıştır. Dokümanların seçiminde ise güvenilirlik, orijinallik, ulaşılabilirlik, niteliklilik, temsil edilebilirlik, anlaşılabilirlik, kontrol edilebilirlik, kullanım ve analize uygunluk gibi kriterler (Scott, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2018) dikkate alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamda 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Öğretim programlarından elde edilen veriler betimsel ve içerik analiz yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Betimsel yaklaşımda, elde edilen veriler sistematik bir biçimde tanımlanır, ardından açıklanarak yorumlanır ve bütüncül bir şekilde okuyucuya sunulur (Yıldırım & Şimşek, 2021). İçerik analizinde ise araştırmacı belirli bir konuyu inceler ve dokümanlarda yer alan ifadelerdeki ilişkileri ortaya koyarak anlamlandırır (Dereli, 2023). Diğer taraftan analizlerde veri kaybı yaşanmaması için bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bu yolla Le Compte ve Goetz (1982) modeliyle çalışmanın iç güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirlik, araştırma bulgularının zaman içinde ve benzer koşullar altında tutarlılığını ve istikrarını ifade etmektedir (Lim, 2025). İç güvenilirlik ise dokümanlar vasıtasıyla toplanan verilerin herhangi bir yoruma tabi tutmadan doğrudan doğruya okuyucuya sunulması işlemidir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bununla birlikte araştırmanın kapsam geçerliliğini değerlendirmek amacıyla eğitim felsefesine dayalı ölçütler (Tablo 1) belirlenmiştir. Bu ölçütlerin belirlenmesi aşamasında felsefe-program uyumu ve kodların alt amaçlarını temsil derecesi hususlarında alan yazınına ek olarak üç program geliştirme uzmanı akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. 1924'ten 2024'e kadar geliştirilen bu eğitim programlarının dayandığı temel eğitim felsefelerinin belirleyici özellikleri dikkate alınarak oluşturulan ölçütler Tablo 1'de verildiği gibidir.

Tablo 1

1924'ten 2024 Yılına Kadar Uygulamada Olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nda Temel Alınan Eğitim Felsefelerinin Tespitine Yönelik Ölçütler

Eğitim Felsefeleri	Eğitimin Amacı	Eğitimin Rolü	Programlardaki Odak Noktalar
Daimicilik	Üstün zekâlı kişiler yetiştirmek, Akıllı kişileri seçmek esastır.	Öğretmen merkezlidir. Öğretmen öğrencilerin düşünmesine yardım eder. Öğrenci pasif alıcıdır. Değişmeyen evrensel ve entelektüel eğitim vardır.	Konu ve disiplin merkezlidir. Sabit bir program vardır. Klasik konular vardır.
Esasicilik	Yetenekli kişileri eğitmek, Öğrencinin zihinsel gelişimine yardımcı olmak esastır.	Öğretmen alan uzmanıdır ve öğretmen merkezlidir. Geleneksel değerlerin öğretimi söz konusudur. Konu alanının çok iyi özümlemesi, ezberleme ve tekrar vardır	Sabit program bir program, Belli başlı beceriler (okuma, yazma, sayma), Belli başlı temel konular (ana dil, matematik, fen, tarih ve yabancı dil) vardır.
İlerlemecilik	Yaparak yaşayarak öğrenme, işbirlikçi ve demokratik eğitim esastır. Demokratik ve sosyal yaşamı geliştirmek, Tecrübenin sürekli yeniden inşası esastır.	Öğrenci aktif, öğretmen rehberdir. Öğretmen problem çözme ve araştırma konusunda öğrenciye rehberlik yapar.	Program, Esnek ve öğrenen merkezlidir. Süreç değerlendirme esastır. Hümanistik eğitim bir eğitim vardır.

Yeniden Kurmacılık	Toplumu yeniden geliştirmek ve yapılandırmak, Değişim ve sosyal reform için toplumda gerçek demokrasiyi hâkim kılmak esastır.	Öğretmen, değişim ve reformun temsilcisi aynı zamanda proje yöneticisidir. Öğretmen, öğrencinin problemlerinin farkına varmasını sağlar	Eğitimde fırsat eşitliğini yeniden kurumsallaştırma önceliklidir.
--------------------	---	---	---

Not: Tablo 1'in oluşturulmasında alan yazınına ek olarak, Demirel'in (2012) "Eğitimde Program Geliştirme" adlı eserinden yararlanılmıştır.

Etik Kurul Beyanı: Bu araştırma, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, 1924-2024 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış hayat bilgisi öğretim programları ile kamuya açık resmî belgeler ve akademik yayınlardan, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Araştırma sürecinde herhangi bir deneysel uygulamaya, katılımcıya ya da kişisel veri içeren içeriğe yer verilmediğinden etik kurul izni gerektirmemektedir. Verilerin toplanması ve analizinde eser sahiplerinin fikrî haklarına özen gösterilmiş; ilgili kaynaklara akademik kurallara uygun olarak atıf yapılmıştır.

BULGULAR

1924'ten 2024'e kadar uygulamaya konulan belli başlı dokuz hayat bilgisi programı vardır. Bunlardan 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2024 programlarında hangi eğitim felsefelerini temel aldığı açıkça belirtilmemiştir. Ancak programların uygulama esasları, amaç/hedef/ kazanımları ve içerikleri incelenerek Tablo 1'de oluşturulan ölçütler doğrultusunda hangi eğitim programda hangi eğitim felsefesi esas alındığı ile ilgili bir çıkarım yapılmıştır. 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan hayat bilgisi öğretim programlarının eğitim felsefelerine ilişkin bulgular Tablo 2'de verildiğı gibidir.

Tablo 2

1924'ten 2024 Yılına Kadar Uygulamada Olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın Eğitim Felsefelerine İlişkin Bulgular

Programlar	İncelenen Bölümler	Eğitim Felsefeleri	Program-Ölçüt Uyumu
1924	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Toplunun ve ailenin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulur. Bireyin topluma uyumunu sağlamaya çalışır.
	Amaç/hedefler	İlerlemecilik	Eğitimin uygulamalı ve işe yarar olması esastır. Güncel meselelerin öğretimi esastır.
	İçerik	İlerlemecilik	Yaparak yaşayarak öğrenme esastır. Öğrencinin ihtiyacı dikkate alınır. Yakın çevreden uzağa ilkesi esastır.
	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı Yaklaşım	Yaparak yaşayarak öğrenme esastır. Öğrenci etkin ve öğretmen rehberdir. Esnek program anlayışı vardır. Öğrencinin ihtiyacı olan yakın çevre imkânlarının tanıtımı esastır.
1926	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Yaparak yaşayarak öğrenme esastır. Öğrenci etkin ve öğretmen rehberdir. Esnek program anlayışı vardır. Öğrencinin ihtiyacı olan yakın çevre imkânlarının tanıtımı esastır.
	Amaç/hedefler	İlerlemecilik	Yaparak yaşayarak öğrenme esastır. Günlük hayattan pratik bilgilerin öğretimi esastır. İşbirlikçi öğrenme vardır.

1936	İçerik	İlerlemecilik	Konuların yakın çevreden uzağa doğru seçilmesi esastır. İşbirliğine dayalı öğrenme esastır ve öğrenci aktiftir.
	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı Yaklaşım	
	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Hayat bilgisi dersi doğrudan doğruya bir yaşam dersidir. Öğrencinin ihtiyaçları dikkate alınır. Öğretmen rehber, öğrenci aktiftir.
	Amaç/hedefler	Esasicilik/İlerlemecilik	Milli ve kıymetli parçaların ezberlenmesi esastır. Bireyin topluma uyumu ve Cumhuriyetin değerlerinin aktarılması esastır. Çocuğun ilgisi önemlidir. Günlük yaşam becerileri kazandırmak esastır. Bireysel farklılıklar, öğrenci gelişimine ve özelliklerine göre eğitim esastır. Yapararak yaşayarak öğrenme esastır.
	İçerik	İlerlemecilik	Konular günlük yaşamdan seçilmesi esastır. Yapararak yaşayarak öğrenme esastır. Öğrencinin gelişim özellikleri dikkate alınır.
1948	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı Yaklaşım	
	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Pratik, güncel bilgi ve becerilere ve gezi, gözleme önem verilir. Çocuğun özellikleri göz önünde bulundurulur. Konular öğrencinin ilgi ve yeteneklerine göre belirlenir, öğrenci merkezlidir. Program esnektir ve gündelik olaylar dikkate alınır. Yapararak yaşayarak öğrenme esastır. İşbirliğine dayalı öğrenme esastır
	Amaç/hedefler	İlerlemecilik	Hayat bilgisi dersi deney ve gözlem, bir iş yaşam dersidir. Gezi gözlem ve iş deneyimine önem verilir. Öğrencilerde sevgi, saygı, iş birliği, doğruluk ve sorumluluk gibi duygularını geliştirmek. Öğrencilerde tarihsel oluş fikri uyandırmak Çocukların gündelik hayat olaylarını gözlemlenip incelenmesine önem verilir.
	İçerik	İlerlemecilik	Konular yakın çevreden uzağa ilkesine göre seçilir. Gözlem, deney, iş ve yaşama önem verilir. Çocukların özellikleri göz önünde bulundurulur.
	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı Yaklaşım	
1968	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Bilimsel araştırma, öğrenci merkezli ve öğretmen rehber, esnek program, inceleme ve araştırmaya dayalı öğretim esastır.
	Amaç/hedefler	İlerlemecilik	Esnek program, öğrenci merkezli öğretim, deney, gezi gözlem, işbirlikli öğrenme, günlük yaşamdan bilgiler verilir
	İçerik	İlerlemecilik	Yakın çevre ve günlük yaşam ile ilgili konular vardır.
	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı Yaklaşım	
	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınır. Öğretmen rehber, öğrenci aktiftir.

1998	Hedef/ Kazanımlar	İlerlemecilik	Program uygulamasında öğretim ilkelerine uygunluk vardır.
	İçerik	İlerlemecilik	Amaç ve davranışların öğrencide gözlemlenmesi esastır. Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınır. Ders işleyişinde araç gereç çeşitliliği esastır. Disiplinler arası iş birliği vardır. Öğrenci özellikleri dikkate alınır.
	Temel aldığı yaklaşım	Davranışçı yaklaşım	
2009	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Öğrenci merkezli bir eğitim ve öğrencinin aktif katılımı esastır. Bilginin öğrenci tarafından yapılandırılması önemlidir. Kazandırılacak temel beceriler gerçek yaşamla örtüşmelidir. Olay ve olgular gerçek yaşamdan seçilmelidir. Program çocuğun zihinsel yeteneklerini, kişiliğini ve yaşam kalitesini geliştirmeye yönelik olmalıdır.
	Hedef/ Kazanımlar	İlerlemecilik	Bilimsel ve üst düzey düşünme becerisi, eleştirel düşünme, problem çözme, araştırma, iletişim ve bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik becerisi
	İçerik	İlerlemecilik	İçerik seçiminde birey ve toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurulur.
2018	Temel aldığı yaklaşım	Yapılandırmacı Yaklaşım	
	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Öğrenci merkezli, gezi gözlem, öğrenci gelişimi, okul ve yaşam arasında bağlantı, günlük yaşamdan materyaller, doğa içerikli deney, esnek program, temel yaşam becerileri
	Amaç/ Kazanımlar	İlerlemecilik	Sağlıklı ve güvenli yaşam, sosyal katılım becerisi, öğrenmeyi öğrenme, doğa sevgisi, çevreyi tanıma, öğrenci aktif öğretmen rehber, okul yaşam ilişkisi
2024	İçerik	İlerlemecilik	Araştırma, dengeli beslenme, doğayı koruma, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, değişimi algılama, girişimcilik, gözlem, iş birliği, karar verme, kariyer bilinci geliştirme, kaynakların kullanımı, kendini tanıma, kendini koruma, kişisel bakım, kurallara uyma, mekânı algılama, milli ve kültürel değerleri tanıma, öz yönetim, sağlığını koruma, sorun çözme, sosyal katılım, zaman yönetimi,
	Temel aldığı yaklaşım	Yapılandırmacı Yaklaşım	
	Uygulama esasları	İlerlemecilik	Öğrenci merkezli öğrenme, bilgiye ulaşma yollarını kullanma, yaparak ve yaşayarak öğrenme, işbirlikçi öğrenme, sosyal beceriler, eleştirel düşünme, yenilikçi düşünme, estetik eğitimi
2024	Amaç/ Kazanımlar	İlerlemecilik	Öğrenmeyi öğrenme, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, yabancı dillerde iletişim, anadilde iletişim, kültürel farkındalık ve ifade, inisiyatif alma ve girişimcilik algısı, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterlik
	İçerik/Beceri	İlerlemecilik	Dengeli beslenme, sağlığını koruma, kişisel bakım, doğayı koruma, araştırma, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, girişimcilik, gözlem,

		iletişim, iş birliği karar verme, kariyer bilinci geliştirme, kaynakların kullanımı, kendini koruma, kendini tanıma, kurallara uyma, mekân algılama, milli ve kültürel değerleri tanıma, öz yönetim, sosyal katılım, sorun çözme, zaman yönetimi
Temel aldığı yaklaşım	Yapılandırmacı Yaklaşım	
Not: 1924 Öğretim Programı'nda "hayat bilgisi" dersi adı altında bir ders bulunmamaktadır. Dolayısıyla "tabiat tatbiki", "müsahebat (söyleşiler)", "tarih", "coğrafya", dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu hâlde yeni programda bunlar birinci devrede "hayat bilgisi" namı altında cem edilmiştir" (MEB, 1927, s. 1) ifadesine atfen bu derslerin programları analiz edilmiştir. Tablo 2'de de görüldüğü gibi, 1924'ten 2024'e kadar olan Hayat Bilgisi Dersinin Öğretim Programları'nın uygulama esasları, amaç/hedef/kazanım ve içerik açısından esas aldığı eğitim felsefeleri incelenmiş ve incelenen mevcut programların tamamı ilerlemecilik eğitim felsefesini benimsediği tespit edilmiştir. Ancak diğer programlardan ayrı olarak 1936 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın amaç kriteri bakımından ilerlemecilik eğitim felsefesinin yanında esaslılık eğitim felsefesi ile de ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programı hariç programın geliştirilmesindeki esas aldıkları eğitim felsefeleri ve yaklaşımları açıkça belirtilmemiştir. Ancak programların geneli üzerinde yapılan incelemelerde 2005 programına kadar olan programların davranışçı yaklaşıma, 2005 programı ve sonrasında ise yapılandırmacı yaklaşıma atıfta bulunduğu tespit edilmiştir. "Öğretmen kavramları ve bilgiyi ezberletmeyecek, öğrencilerin bunları deneyerek, kullanarak ve yaşayarak elde etmelerine yardım edecektir" (MEB, 1948, s. 12) "Ders işlerken öğretmen yol göstericidir. Öğrencinin derse katılımı ve yaparak yaşayarak öğrenmesi sağlanmalıdır" MEB, 1998, s. 9) "Programın temel yaklaşımı ve yapısı... her öğrenci kendisine sunulan uyarıcıları kendi deneyimlerine bağlı olarak anlamlandırır ve bilgiyi kendine göre yapılandırır. Bu da her öğrenciye kendi öğrenmesinden sorumlu olmasını gerektirir. Yapılandırmacı kuram, öğreneni merkeze alan bir kuramdır" (MEB, 2009, s. 9). 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın amaç, içerik, eğitim durumları, sınav durumları bakımından benzerlik ve farklılıklarına ilişkin bulgular Tablo 3'te verildiği gibidir.		
Tablo 3		
<i>1924'ten 2024'e Kadar Olan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Amaç, İçerik, Eğitim Durumları, Sınav Durumları Bakımından Benzerlik ve Farklılıklara İlişkin Bulgular</i>		
	Programda Yer Alan Benzerlikler	Programlar
Ortak amaç/hedefler	Vatan, millet ve yurt sevgisi	1924, 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024
	Yakın çevreyi tanıma	1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024
	Sağlıklı yaşam	1924, 1926, 1968, 1998, 2018, 2024
	Çevre bilinci	1948, 1998, 2018, 2024
	Tarih bilinci	1926, 1936, 1948
	Yardımlaşma, iş birliği ve sorumluluk	1926, 1968, 2024
	Tasarruf	1968, 2018, 2024
	Canlı ve cansız varlıkları tanıma	1926, 1936
Ortak İçerikler	Üretim ve girişimcilik	1968, 2009
	Okulumuz/mektebimiz/ dershanemiz	1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Evimiz ve ailemiz	1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Sağlıklı yaşam	1924, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024
	Mevsimler	1924, 1926, 1936, 1948, 1968
	Cumhuriyet Bayramı	1926, 1936, 1948, 1968, 1998
	Yeni yıl	1936, 1948, 1968,

	Ders yılı sonu	1936, 1948, 1968
	23 Nisan Bayramı	1948, 1968, 1998
Eğitim Durumu	Aktif ve yaparak yaşayarak öğrenme	1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 2009, 1998, 2018, 2024
	İşbirlikli öğrenme	1926, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Deney-gözlem ve inceleme	1936, 1948, 1968, 2009, 2018, 2024
	Gezi- gözlem	1936, 1948, 1968, 2018
	Probleme dayalı öğrenme	1948, 1968, 2009
Sınama Durumu	Çoklu değerlendirme (yazılı, test, gözlem formu, koleksiyon, sergi vb. gibi süreç odaklı değerlendirmeler)	1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Amaç/hedef/kazanım odaklı değerlendirme	1998, 2009, 2018, 2024

Not: 1924 Öğretim Programı'nda yalnızca konu ve derslerin uygulama esaslarına ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. Bununla birlikte 1998 öğretim programlarına kadar olan hayat bilgisi programlarda sınav durumlarına yer verilmemiştir. Tabloda yer alan sınav durumlarına ilişkin bulgular, programların genel yapısı ve içeriklerinden elde edilen çıkarımlara dayanmaktadır. Çünkü bu programlarda günümüz portfolyo değerlendirmesi ile benzerlik gösteren koleksiyon yapma, gözlem defteri tutma, sınıf ve okul sergileri yapma gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler çoklu değerlendirme olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, hayat bilgisi öğretim programlarının amaç/hedefleri bakımından bazı amaç/hedefler benzer şekilde 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programında yerini koruduğu görülmektedir. “Vatan millet ve yurt sevgisi” 1924, 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında; “yakın çevreyi tanıma” 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında ve “sağlıklı yaşam” 1924, 1926, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında benzer ifadelerle yer verilmiştir.

“Vatan millet ve yurt sevgisi” amaç/ hedefi; 1924 programında “Cumhuriyet için fedakâr olma ülküsü”, 1936 programında “yurt ve millet severlik için temel vazifesini görecektir olan, yakın yurda ve halka karşı bağlılık duygusu ve şuurunu uyandırıp beslemek”, 1948 programında “vatana millete bağlılık”, 1968 programında “yurttaşlık görevi ve sorumluluğu”, 1998 programında “Türk Milletinin bir bireyi olmaktan gurur duyması”, 2018 programında ise “ülke sevgisi, tarihi ve kültürel değerleri yaşatmaya istekli oluş”, 2024 programında “ülkesini sever, tarihi ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur” şeklinde ifade edilmiştir. “Yakın çevreyi tanımaya” amaç/hedefi; 1926 programında “canlı ve cansız varlıkları tanıma”, 1936 programında “tabiat güzellikleri ile ilgili bilgi verme ve sevdirmek”, 1948 programında “tabiata karşı sevgi ve onu koruma”, 1968 programında “yakın çevreyi tanıma”, 1998 programında “çevredeki canlıları korumaya istekli oluş” 2018 ve 2024 programında “kendini ve yaşadığı çevreyi tanı” şeklinde ifade edilmiştir. “Sağlıklı yaşam” amaç/hedefi ise; 1924 programında “sağlığın değeri ve sağlıklı olma”, 1926 programında “çocukları temizliğe alıştırmaya” 1968 programında yer alan “emniyetli ve sıhhatli yaşama yollarını öğrenir”, 1998 programında “sağlığını koruyabilme”, 2018 ve 2024 programında “sağlıklı ve güvenli yaşam sürdürme bilinci edinir” şeklinde ifade edilmiştir.

Programlarda yer alan içerikler incelendiğinde “okulumuz/mektebimiz/derşanemiz” üniteleri tüm programlarda yer aldığı, evimiz ve ailemiz ünitesi 1924 programı hariç diğer programlarda yer aldığı, “sağlıklı yaşam” 1924, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda öğretim sürecinde “aktif öğrenme ve yaparak yaşayarak öğrenme” tüm programlarda, “deney” ve “işbirlikli öğrenme” 1926, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 programlarda birebir aynı adla yer almıştır.

1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın tamamında çoklu değerlendirme yöntemlerine, özellikle gözleme dayalı ve süreç odaklı değerlendirme yaklaşımlarına öncelik verildiği görülmektedir. Bununla birlikte 1998 yılına kadar uygulamada olan hayat bilgisi öğretim programlarında değerlendirme sonuç odaklı bir anlayış hâkim iken 2005 sonrası programlarda amaç/kazanım/beceri odaklı bir değerlendirme hâkim olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan 2024 programında önceki programlardan farklı olarak ilk kez “Erdem-Değer-Eylem” yaklaşımında değerlendirme süreçlerine ve akran değerlendirmesine yer verilmiştir. 1924'ten 2024'e kadar uygulanan hayat bilgisi öğretim programlarından elde edilen bulgulara ilişkin doğrudan alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

Amaç/hedef bakımından;

“Musahabat-ı ahlakiyye ve malumat-ı vataniyye derslerinin gayesi gençlere Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, vel-hasıl milli ve insani vazifelerini taktir ve ita edebilecek bir hâle getirmektir” (T.C. Maarif Vekaleti, 1924. s. 29).

“Tasiatı tetkik derslerinde yapılacak tetkikler mutlaka doğrudan doğruya tabiatın tetkik esasına istinad etmelidir” (T.C. Maarif Vekaleti, 1924, s. 38).

“Hıfzıssıha kaidelerini ameli bir surette öğretmek ve bilhassa her hususta çocukları temizliğe alıştırmak” (MEB, 1927, s. 4).

“Talebe arasında yardımlaşma ve iş birliği hislerin uyandırmak ve kuvvetlendirmek” (MEB, s. 1927, s. 4).

“Bütün sınıfın iştirakiyle mektep içinde umumi bir koleksiyon yapılır. Bunun tertip, tanzim ve muhafazasını talebe deruhte (üstlenmek) eder. Muallim yalnız rehberlik eder ve talebenin mesaisini murakabe (kontrol etmek) eder” (MEB, 1927, s. 6).

“Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretinin çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 126).

“Çocuklara, anlayamayacakları, işlerine yaramayacak, nazari bilgiler vermekten sakınmalı; onların içinde bulundukları hayatın gerekli gerekli kıldığı pratik bilgileri kazanmalarına yardım etmelidir” (MEB, 1948, s. 7).

“Bütün sınıflarda ders ünite ve konularına çocukları gündelik tecrübelerinden girilecektir” (MEB, 1948, s. 12).

“Öğretmen mefhumları ve bilgileri ezberletmeyecek, öğrencilerin bunları deneyerek, kullanarak ve yaşayarak elde etmelerine yardım edecektir” (MEB, 1948, s. 12).

“Evde okulda ve okulun bulunduğu köyde, kasabada ve şehirde ilk üç sınıf öğrencileri tarafından kavranması mümkün olan tabiat, aile, tutum ve toplumsal yaşama ile ilgili gündelik hayat olaylarını çocuklarını gözleyip incelemelerine yardım ederken...” (MEB, 1948, s. 40).

“Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir, kendini ve yaşadığı çevreyi tanır, sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinir, doğaya ve çevreye karşı duyarlı olur, kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir” (MEB, 2018, s. 8).

Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir (MEB, 2024, s. 8).

Eğitim durumları bakımından;

“Hayat bilgisi dersi doğrudan doğruya müşahade ve yaşam dersidir” (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 135)

“Hayat bilgisi dersi bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir” (MEB, 1948, s. 39; MEB, 1968, s. 41).

“Hayat bilgisi konuları işlenirken, çocukların gruplar hâlinde çalışmalarına, bir grup içinde çalışan çocukların aralarında iş bölümü yaparak her birinin kendi ilgi ve yeteneğine göre işlenen konunun bir cephesinde derinleşmesi sağlanmalıdır” (MEB, 1948, s. 44)

“Ünitelerin problem çözme, proje, laboratuvar metotları vb. gibi yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayıcı ve öğrencileri aktif kılan araştırma metotları kullanılarak işlenmesi tercih edilmelidir” (MEB, 1968, s. 30).

“Hayat bilgisi dersi ile Türkçe, matematik, fen bilgisi, resim-iş, müzik ve beden eğitimi dersleri arasında paralellik sağlanmalıdır” (MEB, 1998, s. 9)

“Öğrenme ve öğretme sürecinin temalar, ara disiplinler, beceriler, kişisel nitelikler ve kazanımlar dikkate alınarak organize edilmesi gerekmektedir” (MEB, 2009, s. 63).

“Okul dışı uygulamalar önemsenmeli ve bu doğrultuda önceden planlanan öğrenci merkezli etkinlikler gerçekleştirilmelidir” (MEB, 2018, s. 9).

“Araştırma ve sorgulama, deney, gözlem gibi bilimsel faaliyetler; disiplinler arası ve bağlam temelli bir yaklaşımla zümre öğretmenler kurulu tarafından planlanmalı ve işletilmelidir” (MEB 2024, s. 5).

Sınama durumları bakımından;

1924, 1926, 1936 ve 1948 Hayat Bilgisi Öğretim Programları’nda değerlendirmeye yer verilmemiştir. Ancak programın belli başlı bölümleri incelendiğinde gezi, gözlem ve çoklu değerlendirmeye yer verildiği görülmektedir.

“Muhtelif mevsimlerde talebeye yaptırılacak gezintiler esnasında mektebin haricinde... tesadüf edilen nebatlar... Muhtelif nebatlar ve mahsullerle hayvanlar vesair mevaddan bunlardan münasip olanlar mektebin müzesinde çocuğa koleksiyonlar yaptırılmalı ve bunlardan münasib olanlar mektebin müzesinde hıfz edilmelidir” (TC. Maarif Vekaleti, 1924. s. 38).

İkinci ve üçüncü sınıf talebesi hayat bilgisi dersine mahsus olmak üzere birer defter tutarlar. Bu deftere yaptıkları müşahedelerin hülasalarını yazarlar. Resimlerini ve krokilerini gayet basit surette çizerler. Bundan başka yaprak numuneleri, çiçeğin tohumları, kabuklar vesaire toplayarak koleksiyon yaparlar... Muallim yalnız rehberlik eder ve talebenin mesaisini murakabe (kontrol etmek) eder (MEB, 1927, s. 6).

“Hayat bilgisinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için gezintilerle gözlem ödevlerinden başka çeşitli vasıtalarla ihtiyaç vardır” (MEB, 1948, s. 42).

“Durumu tatmin edici bulursa çocukların izlenimlerini değerlendirmeye geçecek, böyle olmadığı zaman ise konusuna göre, onları sınıfta yahut sınıf dışında gözleme sevk edecektir (sınıf gezintisi, gözlem ödevleri)” (MEB, 1948, s. 42).

“Hayat bilgisi amaçlarını gerçekleştirmek için gezi, gözlem ödevlerinden başka çeşitli araç ve gereçlere ihtiyaç vardır” (MEB, 1968, s. 42).

“Eğitim öğretim sürecinde sağlanan ilerlemenin öğretmen ve öğrenciler tarafından sürekli olarak değerlendirilmesi şarttır” (MEB, 1968, s. 15).

“Hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğini belirtmek amacıyla değerlendirme bölümünde çoktan seçmeli, doldurmalı, kısa cevaplı sorulara ve gözlem formuna yer verilmiştir” (MEB, 1998, s. 10)

“Ölçme ve değerlendirmede öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarını sergilemeleri için çoklu değerlendirme kullanılmıştır. Sadece yazılı ve sözlü sınavlarla öğrenci başarısının ölçülmesi ve değerlendirilmesi uygun değildir. Değerlendirmede gözlem, performans ödevi, açık uçlu sorularla sınav, öz değerlendirme, akran değerlendirmesi gibi değerlendirmeler yapılabilir” (MEB, 2009, s. 79-80),

“Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir” (MEB, 2018, s. 5; MEB, 2024, s. 6).

1924’ten 2024’e kadar uygulamada olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları’nda yer alan temel değerler ve kök değerler arasındaki benzerlik ve farklılıklara ilişkin bulgular Tablo 4’te verildiği gibidir.

Tablo 4

1924'ten 2024'e Kadar Uygulamada Olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nda Yer Alan Değerler ve Kök Değerler Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklara İlişkin Bulgular

	Programda Yer Alan Değerler	Programlar
Kişisel Nitelikler Bakımından Kök Değerler	Sevgi	1924, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Saygı	1924, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Vatanseverlik	1924, 1936, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Yardımseverlik	1924, 1926, 1948, 2009, 2018, 2024
	Sorumluluk	1924, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024
	İş birliği ve dayanışma	1926, 1936, 1948, 1968, 1998
	Ahlaklı yaşam	1924, 1926, 1936, 1948
	Adalet	2009, 2018, 2024
	Dürüstlük	2009, 2018, 2024
	Sabır	2009, 2018, 2024
	Doğruluk	1968, 2009
	Fedakârlık	1924, 1948
Hedeflenen Temel Beceriler	Yaratıcı, analitik ve bilimsel düşünme	1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024
	Türkçeyi doğru ve güzel kullanma,	1926, 1936, 2009, 2018, 2024
	İyi vatandaş	1924, 1936, 1968, 1998
	Problem çözme becerisi	2009, 2018, 2024
	Tarih bilinci	1926, 1936
Temel Yaşam Becerileri	Makul ve disiplinli bir yaşam	1924, 1936
	İstidat, kabiliyet geliştirme ve kariyer bilinci	1936, 1948, 1968, 1998, 2009
	Sağlıklı yaşam kültürü	1924, 1926, 1998, 2009, 2024
	Günlük yaşam becerileri	1924, 1926, 2018, 2024
	Öğrenmeyi öğrenme	1968, 2018, 2024
	Boş zaman değerlendirme	1926, 1948, 1998
	Spor kültürü	1924, 2009

Not: Kök değerler, hedeflenen temel beceriler, temel yaşam becerileri 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programları'ndan alınmıştır.

Tablo 4'te de görüldüğü gibi, programlarda öğrenciye kazandırılması hedeflenen değerler “kişisel nitelikler bakımından kök değerler”, “hedeflenen temel beceriler bakımından değerler” ve “ara disiplinler açısından değerler” olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, kişisel nitelikler bakımından kök değerler; “sevgi” 1924, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “vatanseverlik” 1924, 1936, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “saygı” 1924, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “yardımseverlik” 1924, 1926, 1948, 2009, 2018, 2024 programlarında; “sorumluluk” 1924, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında ve “iş birliği ve dayanışma” 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 programlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Hayat bilgisi öğretim programlarında yer alan değerlere ilişkin doğrudan alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“Çocuklara mücerret ahlaki kaidelerini öğretmekten ziyade kendilerine ahlak ve ictimai itiyatlar kazandırmak lazımdır” (T.C. Maarif Vekaleti, 1924, s. 30).

“Talebe arasında teavün (yardımlaşmak) ve tesanet (iş birliği) hislerini uyandırmak ve kuvvetlendirmek” (MEB, 1927, s. 4).

“Öğretmen çocuklarda tabii olan bencilliğin giderilmesine çalışmalı Onlarda arkadaşlarıyla beraber iş yapma ... başkalarına karşı fedakârlık etme içgüdüğü geliştirmesine Sevgi, anlayış ve samimiyet çocuğun besin kadar önemli ihtiyacıdır (MEB, 1948, s. 14).

“Öğrencilerin evde, okulda ve çevredeki inşalarla münasebetlerinde sevgi, saygı, doğruluk, iş birliği, sorumluluk duygularını geliştirmek, suretiyle onlarda yurda ve millete bağlılığın temelini kurmak” (MEB, 1948, s. 40).

“Türk milletine, Türkiye Cumhuriyeti’ne Atatürk’e ve devrimlerine karşı sevgi, saygı duyar ... insanlara karşı sevgi ve saygı duyar ... doğruluk fikri ve ... dayanışma, iş birliği ve sorumluluk duygularına sahip” öğrenciler olurlar (MEB, 1968, s. 39).

“Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir” (MEB, 2018, s. 13; MEB, 2024, s. 4).

Hedeflenen temel beceriler; “yaratıcı, analitik ve bilimsel düşünme” 1936, 1948, 1968, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında, “Türkçeyi doğru ve güzel kullanma” 1926, 1936, 2009, 2018, 2024 programlarında yer almaktadır. “İyi vatandaş” 1924, 1936, 1968, 1998 yer aldığı tespit edilmiştir.

“Vatandaşların vazifesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kanunlarına ita’at, vergi, askerlik borcu, müdafa-i milliye, lüzum ve ehemmiyet, Türk sancağına hürmet, vatanperverlik, vatana karşı fedakârlık...” (T.C. Maarif Vekaleti, 1924, s. 36).

“Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretinin çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak” (MEB, 1936, s. 103).

“Okul öğrenciye bilimsel metotlara göre çalışma yollarını öğretecek; onu teknik düşünmeye sevk edecek gündelik hayatında hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düşünmeyi onda bir alışkanlık hâline getirecektir” (MEB, 1948, s. 17).

“Hayat Bilgisi dersinin genel hedefleri ... Yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi alışkanlık hâline getiriş” (MEB, 1998, s. 13).

“Hayat bilgisi programıyla... Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2024, s. 5).

Temel yaşam becerileri; “istidat, kabiliyet geliştirme ve kariyer bilinci” 1936, 1948, 1968, 1998, 2009 programlarında, “günlük yaşam becerileri” 1924, 1926, 2018, 2024 ve “sağlıklı yaşam kültürü” 1924, 1926, 1998, 2009, 2024 programlarında yer almaktadır.

“Sıhhi itiyatlar (sağlıklı huylar): duruş ve oturuşta, teneffüste ve yemek ve içmede (terli iken soğuk su içmemek), yürüme, koşma ve oyunda, dişlere, el ve ayağa ihtimam (özen) okuma ve yazmada sıhhi itiyadlar” (MEB, 1927, s. 12).

“Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanması, ferdi istidat ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi, onların etkili yönetilmesi ve eğitim amaçlarına uygun davranışlar meydana getirilmesi esas alınır” (MEB, 1968, s. 19).

“Öğrencinin mesleki ilgi ve yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlayarak öğrencinin gelecekteki mesleğini seçmesini kolaylaştırmak” (MEB, 1998, s. 9).

Hayat bilgisi programıyla... Temel yaşam becerilerini geliştirmeleri... amaçlanmaktadır (MEB, 2024, s. 5).

2018 Hayat Bilgisi Programında yer alan kök değerler 2024 programında “Erdem–değer–eylem (çatı değer)” adı altında sadeleştirilerek verilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 tarihli Hayat Bilgisi Öğretim Programları bulunmaktadır. Araştırma kapsamında bu programların temel aldığı eğitim felsefeleri ve yaklaşımları, programların hedef-içerik-eğitim durumu ve değerlendirme boyutları ve programlarda yer alan kök değerler mukayeseli olarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, 2009 yılı programı dışındaki tüm programlarında hangi eğitim felsefelerini temel alındığı açıkça belirtilmemiştir. Ancak programların uygulama esasları, amaç/hedef/ kazanımları ve içerikleri

dikkate alınarak oluşturulan ölçütler doğrultusunda hangi eğitim programda hangi eğitim felsefesi esas alındığı ile ilgili bir çıkarım yapılmıştır. Buna göre 1924- 2024 yılları arasında yayımlanan hayat bilgisi öğretim programları incelendiğinde; bu programların uygulama yaklaşımları, amaç ve hedefleri ile içerik ve beceri boyutlarının, büyük ölçüde ilerlemeci eğitim felsefesi ile davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarına dayandığı tespit edilmiştir. Alan yazını bulgularına göre, 1998 yılına kadar olan programlarda yoğun olarak davranışçı yaklaşımın etkisi görülürken, 2005 ve sonrasındaki programlarda yapılandırmacı yaklaşımın etkisi görülmektedir (Atik & Aykaç, 2019). Bu programlar hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutları bakımından değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak ilerlemecilik eğitim felsefesi esas almıştır (Atik & Aykaç, 2019; Bektaş vd., 2022; Beyaztaş vd., 2013; Çakır, 2025; Ulubey & Aykaç, 2017). Hayat bilgisi öğretim programlarının ilerlemecilik eğitim felsefesi, davranışçı ve yapılandırmacı eğitim anlayışını temel almasının asıl nedeni ise yeni kurulan Cumhuriyet'in eğitim alanında da çağdaş bir eğitim anlayışı benimsemiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, dünyada eğitim alanında yapılan önemli araştırmalar, eğitim anlayışındaki değişimlere ek olarak John Dewey gibi eğitimcilerin bu programlarının ilerlemecilik anlayışla hazırlanmasında etkisi olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre, 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan hayat bilgisi dersi öğretim programları amaç/hedef ifadeleri bakımından farklılıklar göstermiş olsa da anlam olarak bazı programlarda aynen yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlardan “vatan ve millet sevgisi” ve “yakın çevreyi tanıma” 1936, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 öğretim programlarında aynen yer alırken; “sağlıklı yaşam” 1924, 1926, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında yer almaktadır. Dolayısıyla, hayat bilgisi öğretim programlarının, bireyin çevresini tanımasını, topluma ve ülkesine karşı sorumluluk bilinci geliştirmesini amaçladığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında, 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nda yer alan içerikler üniteler bazında ele alınmıştır. Programlarda yer alan üniteler “okulumuz/mektebiz/dershanemiz” tüm programlarda yer alırken “evimiz ve ailemiz” 1924 programı hariç tüm programlarda yer almaktadır. Bununla “sağlıklı yaşam ünitesi” ise 1924, 1948, 1968, 1998, 2018 ve 2024 programlarında yer almaktadır. Aynı zamanda öğretim sürecinde “aktif öğrenme ve yaparak yaşayarak öğrenme” 1924'ten 2024'e kadar uygulamada olan hayat bilgisi öğretim programlarının tamamında, işbirlikli öğrenme” 1926, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018 ve 2024 programlarında, deney-gözlem ve inceleme 1936, 1948, 1968, 2009, 2018, 2024 programlarında birebir aynı adla yer almaktadır. Hayat bilgisi programlarında okulumuz/mektebiz ve ünitesinin evimiz ve ailemiz ünitelerine yer verilmesinin temel nedeni tüm programlarda öğretimde yakından uzağa ilkesinin benimsenmiş olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Alan yazını bulgularına göre, günümüz hayat bilgisi öğretim programlarının içeriği büyük ölçüde 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programının temelleri üzerine inşa edilmiştir (Atik & Aykaç, 2019; Vurgun & Akaydın, 2025). 1926 programında, hayat bilgisi dersinin öğrencilerin gözlem ve deneye dayalı olarak öğrenmelerine önem verilmiştir (Vurgun & Akaydın, 2025). 1936 ve sonrası programlarda ise ezberci eğitimden kurtulmaya çalışılmış ve bu programda deney, gözlem ve incelemeye daha çok yer verilmiştir (Gülcü, 2018). Dolayısıyla diğer programlara kıyasla 2018 programı ile 2024 programının amaç, içerik, eğitim durumu ve sınama durumlarının benzer şekilde yapılandırılmış olduğu söylenebilir.

Hayat bilgisi programlarında ölçme ve değerlendirme ögesine 1968'e kadar doğrudan yer verildiği söylenemez. Bu nedenle, 1968 öncesi programların ölçme-değerlendirme yaklaşımları, ölçme-değerlendirmeye yönelik atıflara ilişkin (gezi, gözlem ödevi defteri, koleksiyon, sergi... vb) sonuçlarla ortaya konulmuştur. Atik ve Aykaç'a (2019) göre, 1998 programına kadar olan programlarda ölçme-değerlendirme boyutu doğrudan belirtilmese de programlarda yer alan koleksiyon yapma, gözlem defteri tutma, sınıf ve okul sergileri yapılması gibi uygulamalar portfolyo uygulamasıyla benzerlik göstermektedir. Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında, 1924'ten 2024'e kadar olan hayat bilgisi öğretim programlarında çoklu değerlendirme anlayışını benimsediği söylenebilir. Bununla birlikte 1998'e kadar olan programlarda daha çok sonuç odaklı bir ölçme-değerlendirme yaklaşımı öne çıkarken, 2005 sonrasındaki programlarda amaç, kazanım ve beceri odaklı ölçme-değerlendirme anlayışı ön plana çıkmaktadır. Alan yazını bulgularına göre, 2005 yılına kadar uygulamada olan hayat bilgisi öğretim programlarında değerlendirme süreçleri daha çok öğretmen gözlemine dayalı ve sonuç odaklı bir anlayışla yürütülürken; 2005 sonrası programlarda ise süreç odaklı, öğrenci merkezli ve çoklu değerlendirme yöntemlerine ağırlık verilmiştir (Atik & Aykaç, 2019; Beyaztaş vd. 2013). 2024 programının önceki programlardan en önemli farkı ise ilk kez “Erdem-Değer-Eylem” yaklaşımının değerlendirme süreçlerine dahil edilmesi ve akran

değerlendirmesine yer verilmesidir. Alan yazınında benzer bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre, 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın diğer programlardan en önemli farklı ise öz değerlendirme, akran ve grup değerlendirme, rubriklere de yer vermesidir (MEB, 2024; Özçınar & Güllühan, 2025).

Araştırma bulgularına göre, hayat bilgisi öğretim programlarında yer alan “sevgi” 1924, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “vatanseverlik” 1924, 1936, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “saygı” 1924, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında; “yardımseverlik” 1924, 1926, 1948, 2009, 2018, 2024 programlarında; “sorumluluk” 1924, 1948, 1968, 1998, 2018, 2024 programlarında ve “iş birliği ve dayanışma” 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 programlarında birebir yer alan kök değerlerdir. Alan yazınına göre kök değerler genel olarak 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan adalet, doğruluk, dürüstlük, saygı, sevgi, sabır, öz denetim, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir (MEB, 2018; MEB, 2024). Bu değerler 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yardımlaşma ve dayanışma (Atik & Aykaç, 2019; Yaşaroğlu, 2018); 1936 programında sevgisi, duyarlılık, sadakat; 1948 programında vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik, sevgi, saygı, doğruluk, sorumluluk, duyarlılık, iş birliği ve 1936, 1948, 1968, 2009, 2018 programlarında ise sevgi, saygı, doğruluk/dürüstlük, dayanışma, sorumluluk, iş birliği, fedakârlık, vatanseverlik, dayanışmadır (Avcı & Kayabaşı, 2018; Yaşaroğlu, 2018). Bu değerlere 2024 Hayat Bilgisi Öğretim Programda mahremiyet, merhamet, mütevazilik, dürüstlük, çalışkanlık, estetik, özgürlük, tasarruf, temizlik gibi değerlerler eklenmiştir (Güneş & Yıldırım, 2024; MEB, 2024). Dolayısıyla Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren uygulanan tüm hayat bilgisi öğretim programlarında, belli başlı kök değerlere vurgu yapıldığı söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre hedeflenen temel beceriler; “yaratıcı, analitik ve bilimsel düşünme becerisi” 1936, 1948, 1968, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2018, 2024 programlarında, “Türkçeyi doğru ve güzel kullanma becerisi” 1926, 1936, 2009, 2018, 2024 programlarında yer almaktadır. “İyi vatandaş olabilmek becerisine” ise 1924, 1936, 1968, 1998 programlarında yer verilmiştir. Programlardaki temel yaşam becerileri “istidat, kabiliyet geliştirme ve kariyer bilincine” 1936, 1948, 1968, 1998, 2009 programlarında; sağlıklı yaşam kültürüne 1924, 1926, 1998, 2009, 2024 “günlük yaşam becerilerine” 1924, 1926, 2018, 2024 programlarında yer verilmiştir. Sonuç olarak, hayat bilgisi öğretim programlarında yer alan değerler, beceriler ve kök değerlerin diğer öğretim programlarına kıyasla 2009, 2018 ve 2024 programlarında büyük ölçüde benzer şekilde yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte 1924'ten 2024'e kadar olan hayat bilgisi öğretim programlarının temel öğelerinde önemli değişiklikler kendini göstermektedir. Ancak programlarda yer alan belli başlı bazı kazanımlar ile kök değerlerin ise bütün programlarda süreklilik gösterdiği söylenebilir.

Öneriler

Bu araştırma 1924'ten 2024'e kadar Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının temel aldığı eğitim felsefeleri, boyutları ve temel değerler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Başka çalışmalarda, farklı öğretim programlarının benzer yönleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Hayat bilgisi programında yer alan temel değerler ve becerilerin kazandırılmasında çevresel faktörler dikkate alınmalı ve program uygulama aşamasında öğretmen ve öğrencilere esneklik tanıyacak şekilde düzenlenmelidir.

Hayat Bilgisi programları, ilerlemecilik eğitim felsefesi temel alınarak hazırlanmış ve aktif, yaparak yaşayarak öğrenmeye öncelik verilmiştir. Programın sürdürülebilirliği için eğitim fakültelerinde ve akademilerde uygulayıcı öğretmenler bilgilendirilmeli ve uygulayıcılar düzenli olarak hizmet içi eğitimden geçirilmelidir.

Teşekkür ve Açıklamalar

Bu çalışmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hâle getirilmesinde sadece tek bir araştırmacı yer almıştır.

Kaynaklar

- Aktay, S., & Çetin, H. S. (2019). 2015, 2017 ve 2018 Hayat bilgisi dersi öğretim programları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*, 20 (Özel sayı), 577-600. <https://10.17494/ogusbd.548537>
- Akyüz, Y. (2019). *Türk eğitim tarihi MÖ 1000-MS 2019*. (32. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alaca, E., & Yıldırım, T. (2022). *Hayat bilgisi öğretim programları-1926'dan günümüze*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aşçı, M., & Kısakürek, M. A. (2021). Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere ve Türkiye’de genel lise sosyal bilimler programlarının karşılaştırılması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 25-41. <https://10.18026/cbayarsos.489597>
- Atik, S., & Aykaç, N. (2019). Hayat bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi (1926-2018). *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(4), 708-722. <https://10.24315/tred.520314>
- Avcı, E. K., & Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/515326>
- Aykaç, N. (2011, Ocak). Hayat bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sinop İli örneği). *19(1)*, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 113-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/817550>
- Baltacıoğlu, İ. H. (1938). *Öğretmen kitapları- toplu tedrisat*. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Bayrak, B. (2024). Toplumsal değişim süreçlerinin Cumhuriyet dönemi ilköğretim programlarına (1924-2024) etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(3), 2137-2188. <https://doi.org/10.17152/gefad.1494941>
- Bektaş, M., Sellum, F. S., & Polat, D. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programının 21. yüzyıl öğrenme ve yenilikçilik becerileri açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 9(1), 129-147. <https://10.19126/suje.537104>
- Beyaztaş, D. İ., Kaptı, S. B., & Senemoğlu, N. (2013). An analysis of elementary school curricula since the foundation of Republic of Turkey. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(2), 319-344. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001308
- Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk eğitim düşüncesi tarihi “Araştırmalar”*: Eğitim kavram ve uygulamalarının tarihsel gelişimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Birinci, N. (2025). Geçmişten günümüze Türk eğitim tarihine toplu bir bakış. *Aydın Türklük Bilgisi*, 10(2), 199-306. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4460679>
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk ve orta öğretim*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Çakır, O. (2025). 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı öğrenme çıktılarının 21. yüzyıl becerileri bağlamında değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 54(246), 837-878. <https://10.37669/milliegitim.1565831>
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme* (18. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dereli, A. B. (2023). Nitel veri analizi üzerine bir keşif: Veriyi anlamlandırmak. A. B. Erdem Taşdemir (Ed.), *İletişim bağlamında nitel araştırma: Desenler ve veri analizi* (ss. 45-63). Palet Yayınları. Konya.
- Fuat, A. (1935). *Toplu tedrisat- nazariyat ve tatbikatı* (9 b.). İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Güneş, G., & Yıldırım, Y. (2024). 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları’nın değerler eğitimi açısından incelenmesi: 2018 ve 2024 Hayat Bilgisi dersi öğretim programı. *International Journal of Education and Science Research*, 1(1), 66–84. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14014499>
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye’de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 160(1), 90-102.

- Gözütok, F. D. (2010). Milli Eğitim, çocuklara ulusal değerleri kazandırmaktan neden vazgeçiyor? *İlköğretim Online*, 9(2), 601-629. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/90764>
- Gülcü, N. (2018). Atatürk döneminde Türk Akdeniz'de çıkan “yeni ilkokul programı tatbikatı” başlıklı yazıların incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1733-1749. <https://10.26466/opus.480255>
- Kültür Bakanlığı (1936). *İlkokul programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Lim, W. M. (2025). What is qualitative research? A comprehensive overview and guidelines. *Australasian Marketing Journal*, 33(2), 199–229. <https://doi.org/10.1177/14413582241264619>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1927). *İlk mektepler programı*. İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1936). *İlkokul programı*. İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1968). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1998). *İlköğretim okulu hayat bilgisi programı* (Tebliğler Dergisi, Sayı: 2484). <https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/1998/2484-ocak1998.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2009). *İlköğretim 1.2.3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2014, Temmuz 26). *Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği* (Resmî Gazete No: 29072). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-3.htm>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim kurumları (ilkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesi*. Ankara: MEB. <https://tkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/dosya/6>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar) Türkiye yüzyılı maarif modeli*. Ankara MEB. <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/hayat-bilgisi-dersi>
- Oliva, P. F., & Gordon, V. R. (2018). *Program geliştirme* (8. baskı). (Çev. Ç. E. Gündoğdu,) Ankara: Pegem Akademi.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Schiro, M. S. (2020). *Eğitim programı kuramları* (1. Baskı). (Çev. F. Mızıkacı,) Ankara: Pegem Akademi.
- Scott, J. (2014). *A matter of record: documentary sources in social research*. Polity Press, UK.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005, Ağustos 8). *İlköğretim hayat bilgisi dersi (1, 2 ve 3. sınıflar) öğretim programında değişiklik yapılması* (Karar Sayısı: 297). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2005/2575-austos_2005.pdf#page=42.20
- T.C. Maarif Vekaleti. (1924). *İlk mektepler müfredat programı*. İstanbul: T.C. Maarif Vekaleti.
- Uçar, K. (2020). Cumhuriyetten günümüze hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarının incelenmesi. *Sosyal Bilimler ve Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 68-86. <https://doi.org/10.29329/jsve.2020.298.5>
- Vurgun, A., & Akaydın, B. B. (2025). Cumhuriyet'in köy çocuklarına hayat bilgisi öğretimi: 1927 köy mektepleri müfredatında hayat bilgisi dersi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (54), 85-104. <https://doi.org/10.32003/igge.1555789>
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparslan*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 725-733.

Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Ş. (2009). *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde yenilik ve gelişmeler*. Yüksek lisan tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The purpose of this research is to comparatively examine the Life Sciences Curricula implemented in Turkey between 1924 and 2024 from a historical perspective. The research aims to systematically reveal the similarities and differences in the fundamental philosophical approaches adopted among these programs, the structural characteristics of the programs, and the core values they embody.

Method

This research examines the historical development of the Life Sciences Curriculum. In this context, the research is a historical study. The research data were obtained through document analysis, a qualitative research method. The data sources for the study were the Life Sciences Curricula of 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 2009, 2018, and 2024. Data obtained from these primary source programs and other published sources were analyzed using descriptive and content analysis approaches. The data collected for the study were analyzed using both descriptive and content analysis approaches to support the findings, and these findings were supported with direct quotes from primary sources, without any interpretation.

Findings

All Life Studies Curricula implemented in Türkiye between 1924 and 2024 embraced the philosophy of progressivism in education. When the curricula are examined in terms of purpose/objective, the concepts of "homeland, nation, and love of country" are included in the 1924, 1936, 1948, 1968, 2018, and 2024 curricula, while the concepts of "knowing one's immediate environment" are included in similar terms in the 1926, 1936, 1948, 1968, 2018, and 2024 curricula. The "Our School/Our School/Our Private School" units are included in all curricula, while the "Our Home and Our Family" unit is included in all curricula except the 1924 curriculum. In addition, it was found that the "active learning and learning by doing" units were included in all programs, while the "experiment" and "cooperative learning" units were included with the same name in the 1926, 1948, 1968, 2009, 2018 and 2024 programs. It was found that the "Our School/Our School/Our Private School" unit was included in all programs, and the "Our Home and Our Family" unit was included in all programs except the 1924 program. In addition, it was found that the concepts of "active learning and learning by doing" were included in all programs, and the concepts of "experimental learning" and "cooperative learning" were included with the same name in the 1926, 1948, 1968, 2009, 2018 and 2024 programs. In addition, the concepts of "active learning" and "learning by doing" were incorporated into all programs. The concepts of "experiential learning" and "cooperative learning" were identified as being used under the same names in the 1926, 1948, 1968, 2009, 2018, and 2024 programs. However, multiple assessment methods are used in all programs, with a particular emphasis on observation-based and process-oriented assessment approaches.

Discussion and Conclusion

According to the research findings, the implementation approaches, aims, objectives, outcomes, and content/skill dimensions of the Life Sciences Course Curriculum published between 1924 and 2024 were determined to be

based on the philosophy of progressivism and the constructivist approach to education. The research findings align with those in the existing literature. While the aim/target expressions of the curriculum—"love of homeland and nation" and "knowing the immediate environment"—were included in the 1924, 1936, 1948, 1968, 2018, and 2024 curricula, it can be argued that these programs aimed to enable individuals to understand their environment and develop a sense of responsibility towards society and their country. On the other hand, it was determined that the phrase "our school/our school/our private teaching institution" was present in all programs, whereas the theme "our home and family" was present in all programs except the 1924 program. Furthermore, the concepts of "experiment and cooperative learning" were preserved under the same name in the 1926, 1948, 1968, 2009, 2018, and 2024 curricula. Furthermore, it can be stated that the multiple assessment approach was systematically incorporated into all Life Sciences programs from 1924 to 2024.